

ARISA: Αξιολόγηση του κινδύνου απομόνωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων

Δ.2.3: Έκθεση σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική κατάσταση των υπόπτων και κατηγορουμένων

Εκτελεστική Σύνοψη

Περίπου εννέα εκατομμύρια άτομα αποτελούν αντικείμενο της ποινικής δικαιοσύνης κάθε χρόνο στην ΕΕ.¹ Ταυτόχρονα, ένα σημαντικό μερίδιο από αυτούς που θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για ποινικά αδικήματα δεν κρίνονται ένοχοι και δεν καταδικάζονται ποτέ. Όλοι οι ύποπτοι, είτε καταδικαστούν είτε όχι, θεωρούνται αθώοι μέχρι αποδείξεως της ενοχής τους σύμφωνα με το νόμο. Το τεκμήριο της αθωότητας είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα, μια βασική αρχή της ποινικής δικαιοσύνης και ένα παγκοσμίως αναγνωρισμένο πρότυπο ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Παρά την υποχρέωση των αρχών ποινικής δικαιοσύνης να τηρούν αυστηρά το τεκμήριο της αθωότητας, οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι υπόκεινται πάντοτε σε συγκεκριμένους περιορισμούς και συνέπειες κατά τη διάρκεια της ποινικής δίωξης. Το σύνολο αυτών των περιορισμών τηρεί νόμιμους σκοπούς αλλά ταυτόχρονα επηρεάζει την προσωπική και κοινωνική κατάσταση των υπόπτων και κατηγορουμένων.

Κατά τη διάρκεια των ποινικών δίωξεων, οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι, παρότι θεωρούνται αθώοι, πρακτικά τοποθετούνται σε άνιση θέση σε σύγκριση με τα λοιπά μέλη της κοινωνίας. Ως αποτέλεσμα των μέτρων και των περιορισμών που εφαρμόζονται σε αυτούς, η κοινωνική κατάστασή τους μπορεί να επηρεαστεί με ποικίλους τρόπους: προσωρινή ή μόνιμη ανεργία, απώλεια εισοδήματος, αυξημένα έξοδα και απώλεια των κοινωνικών παροχών, επιδείνωση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας, κλπ.

Την ίδια στιγμή, ο αντίκτυπος της ποινικής δίωξης για υπόπτους και κατηγορούμενους παραμελείται συχνά από τις αρχές ποινικής δικαιοσύνης, οι οποίες τείνουν να επικεντρωθούν στην διασφάλιση της αποτελεσματικής προόδου και έκβασης της υπόθεσης, παρά στον μετριασμό των επακόλουθων αρνητικών επιπτώσεων για τους υπόπτους και κατηγορουμένους. Στην πράξη, μια ποινική υπόθεση μπορεί να οδηγήσει σε έναν ορισμένο βαθμό στην αποκοινωνικοποίηση του κατηγορουμένου. Αυτός ο κίνδυνος πρέπει να ληφθεί υπόψη και να αξιολογηθεί δεόντως από τις αρχές της ποινικής δικαιοσύνης. Μια τέτοια

¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή LIBE, Δίκαιες Δίκες: Νέοι κανόνες της ΕΕ για το Τεκμήριο της Αθωότητας στα πλαίσια των Ατομικών Ελευθεριών των Ευρωβουλευτών, 2015, διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20151109IPR01741/fair-trials-civil-liberties-meps-back-new-eu-rules-on-presumption-of-innocence>.

εκτίμηση πρέπει να προστεθεί στην αξιολόγηση άλλων παραγόντων, όπως ο κίνδυνος διαφυγής ή υποτροπής, προκειμένου να επιτρέψει στο αρμόδιο σώμα ποινικής δικαιοσύνης να επιλέξει και να εφαρμόσει τον πλέον κατάλληλο συνδυασμό μέτρων σε κάθε περίπτωση.

Αυτή η έκθεση έχει ως στόχο να εξετάσει τους παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική κατάσταση των υπόπτων και κατηγορουμένων προβάλλοντας τις καθιερωμένες νομικές πρακτικές σε τέσσερα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Βέλγιο, Βουλγαρία, Ελλάδα και Ιταλία. Κάθε μία από τις τέσσερις εθνικές μελέτες περιπτώσεων διαρθρώνεται με βάση τις ακόλουθες βασικές πτυχές:

- Νομική ιδιότητα των υπόπτων και κατηγορουμένων.
- Στερητικά και μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα κατά τη διάρκεια της δίκης.
- Κοινοποίηση πληροφοριών.
- Νομικές και πρακτικές επιπτώσεις των διαδικασιών για υπόπτους και κατηγορούμενους.
- Αξιολόγηση του αντίκτυπου των διαδικασιών από τις αρμόδιες αρχές.

Βασικά πορίσματα

Βέλγιο

- Ως ύποπτος θεωρείται το άτομο για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες ότι διέπραξε μια αξιόποινη πράξη και είναι υποκείμενο προανάκρισης. Ο ύποπτος γίνεται αντικείμενο κατηγορίας ή δίωξης (*inculpé*) όταν ο ανακριτής τον ενημερώνει επίσημα για τις φερόμενες κατηγορίες που ασκήθηκαν εναντίον του.
- Εάν δεν υπάρχουν ρητές υποχρεωτικές προθεσμίες για την ολοκλήρωση της ανάκρισης ή/και της δίκης, ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα σε δίκη από αμερόληπτο και ανεξάρτητο δικαστήριο εντός εύλογου χρόνου.
- Εκτός από την προσωρινή κράτηση που αποτελεί μορφή στερητικών της ελευθερίας μέτρων, τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα περιλαμβάνουν την ηλεκτρονική παρακολούθηση, την εγγυοδοσία και την απελευθέρωση υπό αναστολή.
- Στο βελγικό δίκαιο (Κώδικας Ποινικής Δικονομίας), το απόρρητο της ανακριτικής διαδικασίας (προανάκριση) επιβάλλεται σε οποιοδήποτε πρόσωπο που καλείται να προσφέρει την επαγγελματική του βοήθεια κατά την πρώτη φάση της ανάκρισης, όπως δικαστές, εισαγγελείς, ανακριτές, γραμματείς δικαστηρίων, και όλα τα πρόσωπα που απασχολούνται από τους προαναφερθέντες. Ο κατηγορούμενος, τυχόν τρίτα μέρη (συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών κομμάτων) και τα μέσα ενημέρωσης δεν δεσμεύονται από το απόρρητο της ανάκρισης.
- Η προσωρινή κράτηση στο Βέλγιο επηρεάζει την επαγγελματική και την οικογενειακή κατάσταση των υπόπτων και κατηγορουμένων, καθώς και τους φορείς υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισής τους. Η απασχόληση και το μορφωτικό

υπόθεση. Κατά τη διάρκεια της δίκης, η αποκάλυψη των πληροφοριών είναι λιγότερο περιορισμένη.

- Οι ποινικές διώξεις μπορούν να έχουν αντίκτυπο στην επαγγελματική και οικογενειακή κατάσταση του κατηγορουμένου, ιδίως όταν αυτός τίθεται υπό κράτηση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι διαδικασίες είχαν αρνητικές επιπτώσεις στην επιχειρηματική δραστηριότητα του κατηγορουμένου και στη δυνατότητά του να ασκήσει το επάγγελμά του. Περιπτώσεις ικανοποίησης αποκαλύπτουν επίσης τον αρνητικό αντίκτυπο των διαδικασιών ως προς τους οικογενειακούς δεσμούς, την κοινωνική ζωή, τη σωματική και ψυχική υγεία.
- Η βουλγαρική νομοθεσία δεν περιέχει γενική διάταξη που υποχρεώνει τις αρχές να συλλέγουν, να αναθεωρούν και να εκτιμούν συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τους υπόπτους και κατηγορούμενους προτού λάβουν μια απόφαση που θα μπορούσε να τους επηρεάσει. Ωστόσο, οι διατάξεις αυτές υφίστανται σε σχέση με την επιβολή μέτρων προσωρινής κράτησης, βάσει των οποίων η κατάσταση της υγείας του κατηγορουμένου, το επάγγελμα, η ηλικία και άλλα συναφή στοιχεία πρόκειται να ληφθούν υπόψη.

Ελλάδα

- Ο όρος «ύποπτος» δεν ορίζεται σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο, αλλά εισήχθη ως όρος στον Ελληνικό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ο κατηγορούμενος είναι το πρόσωπο εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας έχει εκκινήσει ποινικές διώξεις, δηλαδή ποινική δίωξη, και ο οποίος θεωρείται ο δράστης της αξιόποινης πράξης σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής ανάκρισης.
- Δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία σχετικά με τη μέση διάρκεια των ποινικών διώξεων στην Ελλάδα. Θα πρέπει να σημειωθεί πως ο Ελληνικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας περιλαμβάνει μια διαδικασία αυτόφωρου εγκλήματος για ορισμένα εγκλήματα. Αυτή η διαδικασία αυτόφωρου εγκλήματος εφαρμόζεται σε πλημμελήματα όπου ο δράστης έχει συλληφθεί κατά τη διάπραξη του εγκλήματος.
- Ο Ελληνικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας περιέχει έναν ενδεικτικό κατάλογο περιοριστικών μέτρων (στερητικών και μη στερητικών της ελευθερίας) που περιλαμβάνουν: την προσωρινή κράτηση, την εγγυοδοσία, την εμφάνιση σε τακτική βάση ενώπιον του ανακριτή ή οποιασδήποτε άλλης αρχής, την απαγόρευση μετάβασης ή διαμονής σε ορισμένο τόπο, την απαγόρευση συνάντησης και συναναστροφής με συγκεκριμένα πρόσωπα, και τον κατ'οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική επιτήρηση (δηλ. βραχιόλι στον αστράγαλο).
- Η προστασία των προσωπικών δεδομένων των κατηγορουμένων και των υπόπτων είναι εγγυημένη, όπως προβλέπεται από τη νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα στην Ελλάδα. Μια άλλη σημαντική αρχή της Ελληνικής Ποινικής Δικονομίας είναι ότι απαγορεύει οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου από τα μέσα ενημέρωσης. Όσον αφορά τη φάση της δίκης, οι εκδικάσεις των δικαστηρίων είναι δημόσιες και κάθε δικαστική απόφαση λαμβάνεται μετά από δημόσια ακρόαση.

και την δικαστική αστυνομία υπόκεινται στους κανόνες της μη αποκάλυψης πριν από το πέρας της προανάκρισης. Περιορισμοί σχετικά με την κοινοποίηση δεδομένων επιβάλλονται σε όλα τα μέρη που εμπλέκονται ή έχουν επίγνωση της πράξης της έρευνας.

- Σύμφωνα με τις «Αρχές Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας» που εγκρίθηκαν από την Εθνική Ομοσπονδία του Ιταλικού Τύπου και το Ιταλικό Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοηλεόρασης το 1993, οι δημοσιογράφοι έχουν καθήκον να διατηρήσουν το τεκμήριο της αθωότητας.
- Ένα από τα χαρακτηριστικά του Ιταλικού Σωφρονιστικού Συστήματος είναι η συνεχής παρουσία των κρατουμένων χωρίς κάποια οριστική καταδίκη. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης, Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CPT), οι φυλακισμένοι χωρίς οριστική καταδίκη συχνά βρίσκονται υπό κράτηση σε ερειπωμένα και υπερπλήρη κελιά και συχνά υπόκεινται σε άθλιες συνθήκες. Ο υπερπληθυσμός των φυλακών εξακολουθεί να υφίσταται στις μέρες μας, αλλά μετά την έναρξη ισχύος του νόμου 47/2015 η καταστολή του προβλήματος κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών ετών οφείλεται στο γεγονός ότι η προσωρινή κράτηση πρέπει να θεωρηθεί ως ύστατη λύση και μπορεί να διαταχθεί μόνο εάν οποιαδήποτε απαγόρευση ή εφαρμογή άλλων μέτρων αναγκαστικής εκτέλεσης κρίνεται ανεπαρκής.
- Δεν υπάρχουν διαθέσιμες αναφορές σχετικά με την εκτίμηση των επιπτώσεων των διαδικασιών στον κατηγορούμενο από τις αρμόδιες αρχές και τις πρακτικές τους. Η απόφαση σχετικά με την εφαρμογή, την ανάκληση ή την τροποποίηση των προδικαστικών μέτρων αφορά τον δικαστή που αναλαμβάνει το αντίστοιχο στάδιο της δίκης λαμβάνοντας υπόψη ότι το μέτρο πρέπει να είναι κατάλληλο, αναλογικό και τουλάχιστον στερητικό.
- Στερητικά της ελευθερίας μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της προσωρινής κράτησης μπορεί να έχουν επίσης σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά το καθεστώς απασχόλησης των υπόπτων και κατηγορουμένων, ανεξάρτητα από το αν αυτοί απασχολούνται στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα.